

The Millie Arbesfeld Midreshet Yom Rishon

Sunday Morning Learning Program for Women

W W W.MIDRESHETYOMRISHON.ORG

Asara B'Tevet: Why? What Makes it Unique?

Rabbi Ezra Schwartz
January 8, 2017 • י' טבת תשע"ז

(1) יחזקאל פרק כד

- (א) וַיְהִי דְבַר־יְקֹנָן אֵלַי בְּשָׁנָה הַתְּשִׁיעִית בְּחֹדֶשׁ הָעֲשִׂירִי בְּעֶשְׂרֵי לַחֹדֶשׁ לֵאמֹר:
 (ב) בְּן־אָדָם כְּתוּב־כְּתָב־לְךָ אֶת־שֵׁם הַיּוֹם אֶת־עֶצֶם הַיּוֹם הַזֶּה סִמְךָ מֶלֶךְ־בָּבֶל אֶל־יְרוּשָׁלַם בְּעֶצֶם הַיּוֹם הַזֶּה:

(2) זכריה פרק ח'

- (יט) כֹּה אָמַר יְקֹנָן צְבָאוֹת צוֹם הָרְבִיעִי וְצוֹם הַחֲמִישִׁי וְצוֹם הַשְּׁבִיעִי וְצוֹם הָעֲשִׂירִי יִהְיֶה לְבֵית יְהוָה יְהוּדָה לְשֹׁשׁוֹן וּלְשִׁמְחָה וּלְמַעֲדִים טוֹבִים וְהָאָמֶת וְהַשְּׁלוֹם אָקִיבוּ: פ

(3) תלמוד בבלי מסכת ראש השנה דף יח עמוד ב

אמר רבי שמעון: ארבעה דברים היה רבי עקיבא דורש, ואני אין דורש כמותו. צום הרביעי - זה תשעה בתמוז שבו הובקעה העיר, שנאמר ב(ברביעי) +מסורת הש"ס: [בחדש הרביעי] + בתשעה לחדש ויחזק הרעב בעיר ולא היה לחם לעם הארץ ותבקע העיר. ואמאי קרי ליה רביעי - רביעי לחדשים. צום החמישי - זה תשעה באב, שבו נשרף בית אלהינו. ואמאי קרי ליה חמישי - חמישי לחדשים. צום השביעי - זה שלשה בתשרי, שבו נהרג גדליה בן אחיקם. ומי הרגו - ישמעאל בן נתניה הרגו, ללמדך ששקולה מיתתן של צדיקים כשריפת בית אלהינו. ואמאי קרי ליה שביעי - שביעי לחדשים. צום העשירי - זה עשרה בטבת, שבו סמך מלך בבל על ירושלים, שנאמר גויהי דבר ה' אלי בשנה התשיעית בחדש העשירי בעשור לחדש לאמר. בן אדם כתב לך את שם היום את עצם היום הזה סמך מלך בבל אל ירושלים. ואמאי קרי ליה עשירי - עשירי לחדשים. והלא היה ראוי זה לכתוב ראשון. ולמה נכתב כאן - כדי להסדיר חדשים כתיקנן. ואני איני אומר כן, אלא: צום העשירי - זה חמשה בטבת שבו באת שמועה לגולה שהוכתה העיר, שנאמר דויהי בשתי עשרה שנה בעשירי בחמשה לחדש לגלותנו בא אלי הפליט מירושלם לאמר הכתה העיר, ועשו יום שמועה כיום שריפה. ונראין דברי מדבריו, שאני אומר על ראשון ראשון ועל אחרון אחרון, והוא אומר על ראשון אחרון, ועל אחרון ראשון. אלא שהוא מונה לסדר חדשים, ואני מונה לסדר פורעניות.

(4) תלמוד בבלי מסכת מגילה דף ה עמוד א

באלו אמרו מקדימין ולא מאחרין. אבל זמן עצי כהנים, ותשעה באב, חגיגה, והקהל - מאחרין ולא מקדימין.
רש"י

באלו אמרו - בזמנים של מגילה אמרו מקדימין אם חל ארבעה עשר בשבת. אבל זמן עצי כהנים והעם - האמור במסכת תענית (כח, א), שהיו משפחות של ישראל שקבוע להם ימים בכל שנה להביא עצים למקדש לצורך המערכה, ומביאין קרבן עצים עמהן, אם חל להיות בשבת - מאחרין ליום מחר, וכן תשעה באב שחל להיות בשבת, והוא הדין לשבעה עשר בתמוז, ולעשרה בטבת, והאי דנקט תשעה באב - משום דהוכפלו בו צרות והכל מתעניין בו, אבל שאר צומות, אמרינן במסכת ראש השנה (יח, ב): רצו - מתעניין, רצו - אין מתעניין.

(5) רמב"ם הלכות תעניות פרק ה הלכה ד

וארבעת ימי הצומות האלו הרי הן מפורשין בקבלה +זכריה ח'+ צום הרביעי וצום החמישי וצום השביעי וצום העשירי, צום הרביעי זה שבעה עשר בתמוז שהוא בחדש הרביעי, וצום החמישי זה תשעה באב שהוא בחדש החמישי, וצום השביעי זה שלשה בתשרי שהוא בחדש השביעי, וצום העשירי זה עשרה בטבת שהוא בחדש העשירי.

הלכה ה

ונהגו כל ישראל בזמנים אלו להתענות בשלשה עשר ג באדר זכר לתענית שהתענו בימי המן שנאמר +אסתר ט'+ דברי הצומות וזעקתם, ואם חל שלשה עשר באדר להיות בשבת מקדימין ומתעניין בחמישי שהוא אחד עשר, אבל אחד מארבעה ימי הצומות שחל להיות בשבת דוחין אותו ד לאחר השבת, חל להיות בערב שבת מתעניין בערב שבת, ובכל הצומות האלו אין מתריעין ולא מתפללין בהן תפלת נעילה, אבל קורין בתורה שחרית ומנחה בויחל משה, ובכולן אוכלים ושותין בלילה חוץ מתשעה באב.

(6) בית יוסף אורח חיים סימן תקנ

וה"ר דוד אבודרהם כתב בהלכות תענית (עמ' רנד) שעשרה בטבת הוא משונה משאר תעניות שאם חל בשבת לא היו יכולים לדחות ליום אחר מפני שנאמר בו (יחזקאל כד ב) בעצם היום הזה כמו ביום הכפורים ולא ידעתי מנין לו זה. וכתב עוד דעשרה בטבת חל לפעמים בששי ומתעניין בו ביום ושאר צומות לעולם אין חלים בששי: כתב האגור (סוס"י תתפ) בשם שבלי הלקט (סי' רסג בהגה) שאין קורין בספר במנחה בערב שבת כשחל בו אחד מארבעה צומות

הללו עכ"ל ולא נהגו כן. כתב הרב דוד אבודרהם (שם עמ' רנה) אם חל עשרה בטבת ביום ששי מתפללין שחרית כשאר הצומות וכן במנחה אבל אין אומרים הוידיים ולא נפילת אפים במנחה מפני שהוא ערב שבת:

(7) אור שמח הלכות תעניות פרק ה

והנה לפי מה שכתב המבי"ט בקריית ספר (עיין הל' שבת פכ"ט), דבשבת מעת לעת לילה ויום אסור מן התורה להתענות, אבל ביום בלבד אינו אסור מה"ת, ולכן מותר להתענות תענית חלום בשבת, יתכן לומר דמש"ה רצה רבי לעקור רק ת"ב שחל בשבת (מגילה ה, ב), ולא י"ז בתמוז הקודמו דחל ג"כ בשבת, משום דתענית ת"ב נדחה מן התורה שמעל"ע אסור להתענות מה"ת, לכן סבר הואיל ונדחה ידחה, אבל שאר צומות דהתענית הוא רק ביום, ומותר מה"ת להתענות בשבת לא נדחה תעניתו דבר תורה, ולכך מתענין למחר. ונראה דזה טעם שהביא הבית יוסף (או"ח סימן תק"נ) בשם אבודרהם דאלו חל עשרה בטבת בשבת היו מתענין, משום דכתיב בעצם היום וכו', וזה משום דתענית יום לבד אינו אסור דבר תורה, ולכן היו יכולים להתענות בשבת ודו"ק [ובדברי האבודרהם הנ"ל יש לישב מה דבעי בגמרא בסוף ככל מערבין (עירובין מ, ב) בר בי רב דיתבי בתעניתא במעלי שבתא מהו לשלומי. ולא בעי בתענית צבור שחל בע"ש, משום דכל הד' צומות לא מצי לחול בע"ש רק בעשרה בטבת, ואיהו גופיה דחי שבת, מכש"כ שמשלים בערב שבת התענית. ומזה לקח האבודרהם]. והנה נראה לומר עוד בדעת ר' יוחנן שהבית נשרף בעשירי, משום דבאמת אמרו בעו"ג נ"ב ע"ב דעל כלי שרת באו פריצים וחללוה, וכן הכא נמי כיון שנשרף הבית נפקע קדושתו, ותו היה נשרף בית של חול, משום דבאו פריצים וחללוה, אבל ר' יוחנן סבר דקדושת הבית קיים אף בחורבנו, וכרבינו דהמקריב בזמן הזה חיבי, בזבחים ק"ז ע"ב, א"כ עיקרו נשרף בעשירי, ודו"ק.

(8) מנחת חינוך מצ' ש"א

א"ו הוא הדבר אשר דברתי בעזה"י דהקבלה לא קבעה יום מיוחד כלל רק החדשים ובאיזה יום בחודש שרוצים מתענים וכן בימי ששון ושמחה באיזה יום שרוצים בחדשים הללו עושין ששו ושמחה א"כ בב"ש הי' כ"מ נוהג כמו שהיו רוצים ואח"ז כשנחרב הבית בשניה והיו רוצים לקבוע הימים הללו לכל ישראל בשהו כההוא דתקיעות דהתקין ר"א שיהיו כל ישראל בשוה כמ"ש רה"ג ז"ל הובא בראשונים וביררו חז"ל לאחר החורבן ימים הללו והיהדעת ר"ע שהצום יהיה עשרה בטבת שבו הי' עת צרה לישראל ורשב"י אומר בה' בטבת אע"פ שמביאין רא' מפסוקים זה אסמכתאבעלמא וע"כ אמר ר' יוחנן אלו הי' שם הי' קובע בעשירי דזה הברירה באיזה יום היה מדברי חז"ל וגם סברת רבא דב"ש ח"ל דברוביום שהיתה בב"ש ומ"מ לא נעקרה הקבלה כי בחודש הזה מתענים ומ"מ ז"פ האידנא דברצו תליא מלתא ומדרבנן אנחנו מתעניםבודאי אם התענה בחודש איזה יום קודם יום התענית בודאי אינו יוצא כי מדרבנן מחויב להתענות יום זה דוקא ואפילו בעת שהי' חיוב להתענות כגון בשעת השמד מ"מ אם התענה קודם ובאותו יום לא התענה חוץ מה שעבר אדרבנן אלא אפי' ד"ק לא יצא כיוןדלא עשה כמו שתיקנו חז"ל

(9) שו"ע סי' תקס"ו סעיף ג

אין שליח צבור אומר עננו ברכה (יג) בפני עצמה, (יד) א"כ יש בבית הכנסת (טו) ה [ד] עשרה שמתענין; ואפילו אם יש בעיר עשרהשמתענין, כיון שאין בבית הכנסת עשרה שמתענין, לא.

(10) משנה ברורה (יד) א"כ יש בבהכ"נ וכו' - ולענין קריאת ויחל כשחל התענית צבור בב' וה' אע"פ שדוחין פרשת השבוע לית כאן ברכהלבטלה (דתקנת עזרא לקרות בשני וחמישי) א"כ די כשיש ששה בבהכ"נ קורין ויחל משא"כ במנחה צריך עשרה בבהכ"נ וה"ה שחריתכשחל באגד"ו צריך עשרה בביהכ"נ דוקא [א"ר ופמ"ג] וי"א שבתענית צבור [טו] של ד' צומות כיון דמדברי קבלה הם אפילו אין שמתענים רק שבעה והשאר אינם מתענים דאניסי שהם חולים יכולים לקבוע ברכת ענינו ולקרות ויחל [שע"ת ע"ש]:

(11) מדרש תנחומא פרשת תזריע סי' י"ג

וצדקה עשה באותה גולה ששקד עליה, ועוד טובה גדולה עשה לה לאותה גולה, כיצד בטבת היו ראויין לגלות מירושלים, שכן הוא אומר בןאדם כתוב לך את שם היום [את עצם היום] הזה וגו' (יחזקאל כד ב). מה עשה הקב"ה, אמר אם יוצאין עכשיו בצינה הן מתים, מהעשה להם המתין להם בקיץ והגלה אותם

(12) תלמוד בבלי מסכת עירובין דף מ עמוד ב

ואמר רבה כי הוינן בי רב הונא איבעיא לן: בר בי רב דיתיב בתעניתא במעלי שבתא, מהו לאשלומי? לא הוה בידיה. אתאי לקמיה דרב יהודה ולא הוה בידיה. אמר רבא: נחזייה אנן: דתניא: תשעה באב שחל להיות בשבת, וכן ערב תשעה באב שחל להיות בשבת - אוכל ושותה כל צרכו, ומעלה על שולחנו אפילו כסעודת שלמה בשעתו. חל להיות תשעה באב בערב שבת מביאין לו כביצה ואוכל, כדי שלא יכנס לשבת כשהוא מעונה. תניא, אמר רבי יהודה: פעם אחת היינו יושבין לפני רבי עקיבא, ותשעה באב שחל להיות בערב שבת היה, והביאו לו ביצה מגולגלת וגמעה בלא מלח. ולא שהיה תאב לה, אלא להראות לתלמידים הלכה. ורבי יוסי אומר: מתענה ומשלים. אמר להן רבי יוסי: אי אתם מודים לי בתשעה באב שחל להיות באחד בשבת, שמפסיק מבעוד יום? - אמרו לו: אבל - אמר להם: מה לי ליכנס בה כשהוא מעונה, מה לי לצאת ממנה כשהוא מעונה? - אמרו לו: אם אמרת לצאת ממנה - שהרי אכל ושתה כל היום כולו, תאמר ליכנס בה כשהוא מעונה - שלא אכל ושתה כל היום כולו.

(13) תלמוד בבלי מסכת עירובין דף מא עמוד ב

דרש מר זוטרא משמיה דרב הונא: הלכה, מתענין ומשלימין. הדרן עלך בכל מערבין.

(14) תוספות מסכת עירובין דף מא עמוד ב

והלכתא מתענה ומשלים - פירוש אם ירצה להשלים דשרי להשלים דבעיא הוא אי שרי להשלים אי לא [ומורי אמר לי בשם ה"ר ידידיה דאפילו ר' יוסי ל"פ אלא דיכול להשלים מיהו גם ר' יוסי מודה אי אינו רוצה להשלים הרשות בידו ור' יהודה אמר אסור להשלים ואין נ"ל מדקאמר ר' יוסי אי אתה מודה לי בט' באב שחל להיות באחד בשבת שהוא מתחיל מבע"י והתם ע"כ דחייב קאמר דומיא דהכי ע"ש דחייב להשלים קאמר] [רש"ל בשם תוס' שאנ"ץ].

(15) מגיד משנה הלכות תעניות פרק ה

אבל אחד מן וכו'. פ"ק דמגילה (דף ה') תשעה באב מאחרים ולא מקדימין ובגמרא משום דאקדומי פורענותא לא מקדימין וממילא דה"ה לשאר תעניות: חל להיות וכו'. כך נפסקה הלכה בעירובין פ' בכל מערבין (דף מ"א) הלכתא מתענה ומשלים. וכתב הראב"ד ז"ל שלא אמרו משלים אלא שאינו אוכל קודם שקיעת החמה אבל ודאי משתשקע החמה מתוספת שבת הוא וכבר קדש היום אם רצה לאכול אוכל שכיון שנכנס לתחום שבת שוב אינו רשאי להתענות ע"כ דבריו:

(16) שולחן ערוך אורח חיים הלכות שבת סימן רמט סעיף ד

אם קבל עליו להתענות בע"ש, (יט) צריך להתענות עד צאת הכוכבים, * (כ) <ב> אם לא שפירש בשעת קבלת התענית עד שישלים הצבור תפלתו. הגה: * (כא) <ג> וי"א דלא ישלים, אלא מיד ח שיוצאים מבית הכנסת, יאכל (טור ומרדכי ס"פ בכל מערבין בשם הר"מ והגהות מיימוני פ' א' מהלכות תענית). לכן (כב) בתענית יחיד לא ישלים, וטוב לפרש כן בשעת קבלת התענית; ובתענית צבור ישלים, והכי נהוג (מהרי"ל). ואם הוא [ח] תענית חלום, צריך להתענות (כג) עד צאת הכוכבים.

(17) משנה ברורה סימן רמט

(כא) וי"א דלא וכו' - האי י"א ס"ל [כד] דבין בתענית יחיד ובין בת"צ כגון עשרה בטבת שחל בע"ש לא יתענה רק עד שיצא מבהכ"נ דאז כבר קבלו שבת בתפלה שמתפללים [כה] מפלג המנחה ואילך [הוא מ"א שעות חסר רביע ואילך והשעות הן זמניות ועיין לקמן סימן רס"א] ומקרי עי"ז השלמת התענית מה שמתענה עד אחר קבלת שבת וה"ה בעי"ט עד אחר קבלת יו"ט [ובחול גם לי"א לא מקרי השלמת התענית עד צאת הכוכבים] ומקריע הרמ"א דבתענית יחיד דהיינו שיחיד גזר על עצמו תענית לסמוך על הי"א דלא ישלים ומ"מ לכתחלה טוב יותר שיפרש כן בשעת קבלת התענית ובדיעבד אין זה לעיכובא ובת"צ חמירא מזה וצריך להשלים כדין [כו] ואפילו תנאי לא מהני דלאו בדידיה תליא מילתא [כז] וצבור שגזרו על עצמן תענית מחדש בשביל איזה ענין לא חמירא כ"כ ומהני תנאי: